

BROCHURES

N°. 6401

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0973 9647

VERENIGING
TOT
vereenvoudiging van onze Schrijftaal.

Een Privatissimum over Nederlandse taal
in het jaar 2222.

[De studeerkamer van prof. D. Deze zit aan een tafel.
Tegenover hem drie studenten.]

Prof. D. We zullen dan nu beginnen met het overbrengen van enige eenvoudige zinnestukjes in de schrijftaal van de 19e eeuw. Meneer A. wil u zo goed zijn de eerste zin even voor te lezen?

Student A. „Je lag zo lang als je was op de grond en scheen niet de minste lust te hebben om op te staan.”

Prof. Juist. De heren begrijpen m'n bedoeling nietwaar? Verleden week heb ik als voorbeeld gegeven de vraag: „Ben je nu weer helemaal beter?” Hoe zou men dat in de 19e eeuw ook weer geschreven hebben meneer B?

Student B. „Zijt gij thans weder geheel en al hersteld?”

Prof. Uitstekend. De zin die we nu krijgen is veel gemakkelijker. We zullen ook zo min mogelijk andere woorden kiezen en dus alleen veranderen aan de vorm. Dus, meneer A?

A. „Gij laagt zo lang als gij waart op den grond, en scheen niet de minste lust te hebben om op te staan.”

Prof. Niet kwaad, niet kwaad. Heeft soms een van de beide andere heren iets aan te merken?

B. Het moet zijn: *scheent*.

Prof. Goed. Ja. Zo schreef men dat toen, als men 't volgens de regels deed. Is er nog iets?

C. 't Moet wezen: „niet den minsten lust.”

A. Wel nee *Den lust?*

C. Zeker Nietwaar professor, ze hadden in die tijd immers nog naamvallen? En *lust* is hier objekt.

B. Allemaal goed en wel, maar was *lust* dan niet vrouwelijk?

A. Stellig.

C. Stellig *niet*. Ik heb een paar van die oude woordelijsten opgeslagen, en daar staat in: *lust*, *mannelik*.

A. Dat bewijst niets.

Prof. Mag ik vragen meneer A, waarom dat naar uw mening niets bewijst?

A. Wel professor, ik heb hier m'n excerpten, en ik vind verscheiden plaatsen van auteurs die in die tijd tot de eerste werden gerekend en waarin *lust* vrouwelijk wordt gebruikt.

6207

Prof. En die woordelijsten?

A. Dan deugen die niet.

C. Ho ho asjeblijft. Ik heb óók bewijspplaatsen, óók van „beste” schrijvers, en die nemen het mannelik!

B. Dan is er zeker dialecties verschil geweest. In 't ene deel van het land zal men gezegd hebben: door *den* lust, en in een ander deel: door *de* lust.

Prof. Laten we dan maar eens proberen of we dat kunnen uitmaken; meneer A. kunt u ook nagaan uit welke streek van het land de schrijvers afkomstig zijn, bij wie u *lust* hebt opgemerkt in 't vrouwelik geslacht?

A. Jawel professor. Laat eens zien.... Uit Amsterdam.... uit den Haag.... uit Arnhem.... uit Groningen....

C. Maar daar komen die lui die 't mannelik gebruiken óók vandaan!

Prof. Opmerkelijk. En hoe zou dat te verklaren wezen?

B. Mischien zijn het drukfouten.

Prof. O neen. Stellig niet. Want laat ik de heren nu maar dadelik zeggen dat het zonderlinge verschijnsel dat we bij *lust* opmerken, zich voordoet bij honderden en honderden andere zelfstandige naamwoorden.

A. Dat is zeker zonderling.... zouden die woorden dan misschien twee geslachten hebben gehad? Zodat men nu eens zei *van den* en dan weer *van de*?

C. Dat is ook niet aan te nemen. Want in die oude woordelijsten van Van Dale en de Vries en te Winkel staat bij hele enkele substantieven *mannel.* en *onz.* of *vrouw.* en *onz.*.... maar bij *lust* staat niet mannelik en vrouwelik!

Prof. En bij die honderden andere woorden waar ik op doelde, staat dat evenmin. Nee menen, dáár zit 'm de kneep *niet*.

B. Ik meen wel eens gelezen te hebben dat ze in die tijd nogal klaagden over de moeite die ze hadden om te bepalen of een zelfstandig naamwoord mannelik of vrouwelik was!

A. Ja dat herinner ik me ook. Maar.... ronduit gezegd: Ik heb het nooit begrepen. Een Fransman *weet* natuurlijk of *hij* *le* of *la* zegt; een Duitser of het is *der* of *die* of *das*. En wij vergissen ons niet met *hij* of *zij* of met *de* en *het*. Als je een taal kunt spreken dan *wéét* je zo iets. Je mag eens twijfelen waar het een weinig gebruikelik woord betreft, maar omtrent het geslacht van de woorden die.... je eigendom zijn geworden, kan toch geen onzekerheid bestaan!

C. Dat dunkt me ook. Niemand zal van een vrouw zeggen *hij*, of van een kamer *zij*.... Wie 'n taal vlot spreekt, *heeft* zekerheid.

B. Nee, ik begrijp ook niet hoe ze daar in vroeger eeuwen over konden tobben.

Prof. Dan zal ik trachten de heren in te lichten. Om maar in eens te zeggen waar de kwestie op neerkomt. In de 19e eeuw, en ook al vroeger, gaf men de woorden in de *schrijftaal* heel dikwijls een ander geslacht als ze hadden.... in de *spreektaal*. En ook verboog men anders in die *schrijftaal*.

A. (aarzelend). Hoe bedoelt u eigenlijk?

Prof. Om een voorbeeld te geven: Van de kachel zei men,

net als wij het doen: **Hij** is uit. *De meid heeft hem zeker niet goed aangelegd.* Maar dan schreef men: **Zij** is uit. *De meid heeft haar niet goed aangelegd.*

B. Maar Spreekt u in ernst professor, of ?

Prof. Ik spreek in volle ernst. Het was zo. Nog een paar voorbeelden. Als men zei: *Het oordeel van de man aan wie ik het boek heb geleend*, schreef men: *Het oordeel van den man wien ik het boek heb geleend*. Men zei: *Zet de bril op de neus* en schreef: *Zet den bril op den neus*. Van een trem zei men: *Ik zag hem voorbij gaan*, **hij** was vol; en schreef: *Ik zag haar voorbij gaan*, **zij** was vol.

A. Wat onzinnig! Hoe kwamen de mensen daartoe?

Prof. Wel, de een dee de ander na, moet u denken. Men had over 't algemeen nog geen juist begrip van wat taal was, en meende b. v. dat schrijftaal iets heel aparts behoorde te wezen. En dan kwam er nog bij, de mensen leerden het zo gek in hun jeugd, en ze zagor iedereen zo doen -- natuurlijk dachten ze toen ook dat het zo hoorde. Ze wisten niet beter.

C. Maar professor Dat verschil tussen mannelik en vrouwelik geslacht, als dat in die tijd *niet* beruuste op het gebruik in de gesproken taal waar was het dan op gegrond?

Prof. Ja m'n waarde heer, dat was een vrij ingewikkelde geschiedenis. Dat geslacht is door enige heren, in wie het publiek vertrouwen schijnt gehad te hebben, vastgesteld. Die vaststellerij begint al in de 17e eeuw. Men richtte zich gedeeltelik naar 't gebruik van oudere schrijvers die in een tijd leefden, toen in de spreektaal het verschil nog bestond; gedeeltelik naar de niet-zelden tegenstrijdige opvatting van beroemde dichters; gedeeltelik naar overeenkomstige woorden in verwante talen en gedeeltelik ool, naar eigen willekeur.

A. Hoe bedoelt u? naar eigen willekeur?

Prof. Wel, het kwam soms voor dat een woord niet in de oudere taal gevonden werd en dat de verwante talen ook niet konden helpen of dat het een in tegenspraak was met het ander Nu, dan zei zo'n regelaar: laten we nu b. v. maar vaststellen dat het *mannelik* is. En dat gebeurde dan.

A. Maar hoe wist het grote publiek nu, of ze in hun schrijftaal een woord mannelik moesten gebruiken of vrouwelik?

Prof. Daar waren regels voor. Een hele verzameling regels met een nog groter massa uitzonderingen, en die leerden de kinderen op school uit hun hoofd.

B. De stumpers!

Prof. En dan was ieder die aanspraak wou maken op de naam van ontwikkeld mens, in het bezit van een woordenboekje of een geslachtslijst, waarin ze konden opzoeken of ze *hem* moesten schrijven of *haar*, *den* of *de*.

B. Wat 'n poespas voor die lui en vooral voor de schoolkinderen! Want die moesten nu óók gedrild worden om de *naamvallen* uit elkaar te houden nietwaar?

Prof. Natuurlik. En dat was niet zo gemakkelijk als bij duitse kinderen, waaraan je kunt leren: Als je *dem* zegt is 't derde naamval, *den* is vierde enz. Nee, die nederlandse kinderen

moesten door allerlei abstrakte redeneringen tot het begrijpen van naamvalsverschil worden gebracht. Dan moesten ze de geslachten uit elkaar zien te houden, en dan kreeg je de toepassing, die nota bene met de beschaafde spreektaal helemaal in strijd was.

C. Die geslachten te onderscheiden, was dat niet even moeilijk als 't voor ons is om ze b. v. in 't Duits uit elkaar te houden?

Prof. Veel moeilijker nog, m'n waarde heer. Want aan de geslachten van een vreemde taal raak je zo langzamerhand op de hoogte door te spreken, te horen spreken en te lezen. Maar in 't Nederlands van de 19e eeuw? Niemand onderscheidde die geslachten in 't *spreeken*. En bij 't schrijven hadden natuurlijk telkens en telkens vergissingen plaats. Iedereen vergiste zich. Zelfs taalgeleerden, zelfs professoren in de nederlandse taal. Nu kon men wel altijd het woordelijstje raadplegen, maar je begrijpt, dat werd wel eens verzuimd. Heel veel mensen dachten ook wel dat ze korrekkt schreven volgens de dwaze voorschriften van die tijd — maar dat was niet meer dan een illuzie. En dus — al zei nu b. v. het woordenboek *lust* is *mannelik*, menigeen schreef: met de meeste lust.

C. Wat een belachelike toestand!

Prof. Wat zal ik u zeggen? De grammatica van die tijd (ik bedoel niet de grammatica van de taal maar de grammatica van de taalboekjes), die schreef het nu eenmaal zo voor. Men wist niet beter of 't hoorde zo. Toen de ogen eindelijk begonnen open te gaan, waren er 'n heleboel mensen, geleerden en ongeleerden, die waarschuwdten tegen anarchie in de taal!

A. 't Is bijna niet te geloven!

B. Anarchie! Waar men zich juist aan het enig-wettige gezag ging onderwerpen? Waar men niet alleen aan verouderde voorschriften maar ook aan willekeur de rug toedraaide?

Prof. Ja meneren, ons lijkt het verwonderlik; het lijkt zelfs ongelooflik — maar het is de waarheid. En alleen uit de ontzaglike macht van de gewoonte kan ik — altans grotendeels — het besproken verschijnsel verklaren.

C. Ik ben blij dat wij het tegenwoordig praktieser hebben ingericht. Wij hebben ten minste van die kunstmatige geslachtsopdringerij geen last meer.

Prof. Daarin heeft u geïjk. En toch blijft het voor ons, taalgeleerden, in hoge mate te betreuren dat men zich in de 19e eeuw zo angstvallig heeft vastgeklampt aan verouderde, dode en willekeurige taalvormen. Want wij zijn nu toch maar niet in staat om ons een duidelike voorstelling te maken van onze moelertaal in de 19e eeuw. Wanneer men de toenmalige geschriften bestudeert, komt telkens en telkens de vraag bij ons op: *zei* men dat nu werkelik, of *schreef* men het maar?

Als onze voorvaders dat bedacht hadden zouden ze, naar ik wil hopen, minder onnatuurlik met hun schrijftaal hebben omgesprongen.

[De studenten verbazen zich over hun bet-over-over-over-grootvaders. Dat moeten je toch rare luitjes zijn geweest!]

